

Wiskunde achter het woord

Tineke Croese neemt als vertaalster geometrische figuren waar achter teksten. Ze probeert zowel aan de hand van teksten als van geometrische vormen die zich in de natuur en de kunst voordoen, te achterhalen waarmee deze figuren te maken hebben, hoe ze zich gedragen en wat ze tot uitdrukking brengen.

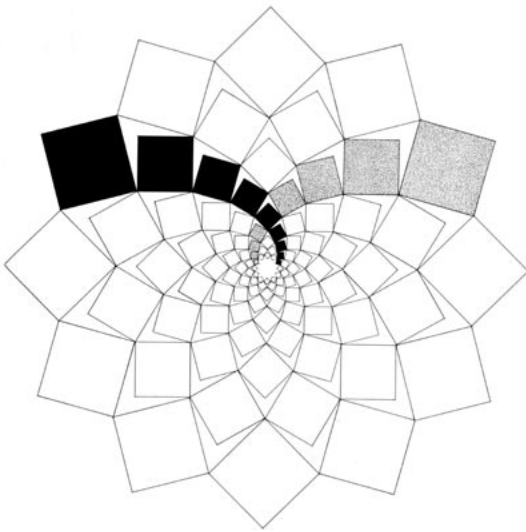
Toen ik vijftien was, kreeg ik voor het eerst een klassiek Griekse tekst onder ogen. Omdat die passage uit Xenophons *Anabasis* voor ons, derdeklassers, te moeilijk was, kregen we de vertaling erbij. Maar wel een, die zo'n twintig fouten bevatte. Spoor de fouten op, luidde de opdracht. Toen ik me op tekst en vertaling concentreerde, verscheen in mijn waarnemingsveld iets wat ik alleen kan omschrijven als een soort lichtvlak, waarop geometrische figuren ontstonden die steeds in beweging waren. Ze vormden de bron van zowel de Griekse tekst als de vertaling. Waar in de vertaling een fout zat, vertoonde dit uit licht geweven wiskundige patroon een beschadiging. De leraar Grieks had ons met deze strafopdracht de hele zaterdagochtend van de straat willen houden, maar ik was binnen een uur klaar. Hij was verbijsterd. Dat kon niet. Hoe had ik dat voor elkaar gekregen? Ik begreep hem niet. Voor elkaar gekregen? Je zág die fouten toch gewoon? Voor mij hoorden de wiskundige figuren simpelweg bij de zinnen, als klanken bij een woord. Die kan iedereen toch innerlijk horen? Dus waarom zou dan niet iedereen die wiskundige figuren kunnen zien?

Dat het anders zit, ontdekte ik pas vijftientwintig jaar later. Ik had enkele artikelen uit het Duits vertaald en toen ik de schrijvers ervan ontmoette, herkende ik

iets van het vormenpatroon achter hun zinnen in hun manier van bewegen. Bij die gelegenheid vertaalde ik ook voor het eerst gesproken taal. Zodra mensen van plan waren zich te uiten – dus vlak voor ze dat hoorbaar in woorden deden – zag ik eveneens wiskundige figuren ontstaan. Soms waren die zo krachtig, dat ik weleens zinnen vertaalde die nog niet waren uitgesproken. Toen pas besepte ik, dat die wereld van geometrische vormen niet 'normaal' is. Helaas is het niet zo dat mijn vertalingen altijd perfect kloppen, doordat ik dit vormenspel achter teksten waarneem. Weten dat ergens iets niet goed zit, is nog iets anders dan weten hoe het dan wel moet.

Geometrie in kunst en natuur

Niet iedereen ziet dus die wereld achter de woorden. Ik vroeg me af wat voor een wereld dat dan was. Waarom uit die zich in vormen? Wat betekent de vormverandering die soms optreedt? Hoe komt mijn waarneming tot stand? Om met de laatste vraag te beginnen: voor het ervaren van deze figuren heb ik woorden gebruikt als 'waarnemen' en 'zien'. Het lijkt ook het meest op het normale zien met de ogen, alleen bestaat er bij gewoon zien altijd afstand tussen mij en het voorwerp dat ik zie. Die afstand ontbreekt bij het niet-fysieke zien. Ik 'word'

Een werkvorm waarmee in de islamitische kunst regelmaat in groei of verval wordt uitgebeeld. De negen concentrische ringen bestaan elk uit twaalf vierkanten, die per ring kleiner of groter worden.

Islamic Patterns, pag. 165

De spiraal als natuurlijke groeivorm van een plant.

wat ik 'zie', ik val samen met de vormen die ik waarneem en voel de bewegingen ervan als bewegingen in mijzelf. Daardoor kan ik de vormen niet beschrijven, al kan ik ze soms herkennen.

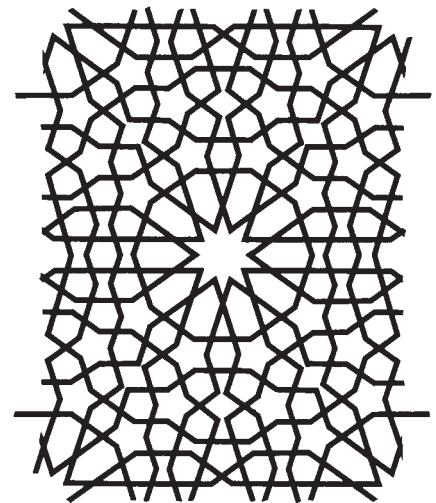
Met wiskunde heb ik helemaal niets. Daarom intrigeerde het me dat de wereld achter de woorden zich in geometrische figuren kleedt. Ik probeerde die vormenwereld scherper in beeld te krijgen, en ontdekte dat geometrie ten grondslag ligt aan veel verschijningsvormen in de natuur, zoals mineralen, slakkenhuizen, bloem- en bladvormen, de groeibeweging van bladeren rond een stengel en menselijke lichaamsverhoudingen. De islam kent zelfs een kosmologie die de schepping als geometrisch proces voorstelt: uit punt en lijn ontstaat de cirkel, die nieuwe cirkels genereert. Ook de werking van de planeten wordt uitgedrukt in een wiskundig verschijnsel: zeven verschillende magische vierkanten, die op hun beurt óók weer geometrische patronen kunnen vormen. De islamitische kunst past geometrie toe als vlakversiering. In sommige mozaïeken denk ik weleens 'mijn' vormen te herkennen, vooral omdat de patronen ervan elke keer lijken te veranderen en te bewegen, als je de motieven rond een ander centrum groepeerd. Het is waarschijnlijk geen toeval dat juist de kunst van de islam van geometrische patronen

gebruik maakt. De islam staat het afbeelden van levensvormen uit de schepping niet toe. Ik denk dat de kunstenaars, die zich aan dit beeldverbod wilden houden, in hun kunst in plaats van de fysieke levensvormen alleen de etherische krachten weergaven, die deze levensvormen doordringen en veroorzaken. Ik denk dat ze deze etherische krachten als geometrische patronen weergaven, en ze wellicht ook als geometrische patronen beleefden.

De geometrische figuren die ik achter teksten zie, laten volgens mij iets zien van het etherische veld van de schrijvers ervan. In een geschreven tekst komt een bewustzijn tot uiting dat individueel is, maar ook gevormd wordt door de taal waarin het zich uit. Elke taal heeft een specifiek vormenpatroon. Achter alle vertalingen van een tekst vertoont zich maar één vormenpatroon, dat van de basistekst. Dat verandert niet.

Vormverwantschap

Een vormenpatroon verandert dus niet door een vertaling. Wanneer het wél verandert, heeft dat een andere oorzaak, zoals ik ontdekte aan de hand van de Hebreeuwse tekst van de 24e psalm. Die psalm kende ik niet. Hebreeuws als taal kende ik ook niet, al had ik ooit het Hebreeuwse schrift leren lezen. Om

Islamitisch mozaïek. Het centrale motief is een tienpuntige ster in een regelmatige tienhoek. Uit de doorgetrokken sterpunten ontstaat een periferie van vijfpuntige sterren en onregelmatige zeshoeken. Uit die periferie ontstaat opnieuw het centrale motief. Het begin daarvan wordt al zichtbaar op de vier hoeken van de afbeelding.

Islamic Patterns, pag. 91

te kijken wat ik daarvan nog wist, zette ik de Hebreeuwse letters van de psalm over naar ons schrift. Ook daarbij zag ik vormen ontstaan, terwijl vormen voor mij altijd samengingen met een zeker begrip van de tekst. En ik kende geen Hebreeuws. Ik bleef kijken – en ze veranderden in vormen die bij een Grieks taalpatroon hoorden, vormen die ik goed

kende. Het waren de eerste verzen van het Johannesevangelie.

Deze Griekse vormen bleven verwant aan de Hebreeuwse waaruit ze waren ontstaan. Ik vergeleek de inhoud van de teksten. Zouden die ook aan elkaar verwant zijn? Zowel de 24^e psalm als het begin van het Johannesevangelie bleken God (of de logos) te beschrijven als de oorzaak van de schepping die naar de mensen toekomt. Een kenmerkend verschil is dat deze oorzaak van de schepping in het evangelie naar de mens is toegekomen, en in de psalm naar de mens wil toekomen. De mens kan hem niet opnemen (evangelie) of slechts met moeite opnemen (psalm). Het evangelie beschrijft het innerlijk van de mens als 'duisternis', die het licht niet in haar greep krijgt. De psalm vergelijkt de mens impliciet met een tempel of stad door het beeld van de 'poorten' te gebruiken, die zich moeten openen voor de 'koning vol majesteit'. Daarmee lijken de eerste verzen van het Johannesevangelie en de 24e psalm zich tot elkaar te verhouden als twee 'incarnaties' van dezelfde basisgedachte, die door twee mensen in twee tijden en twee talen verschillend werd weergegeven.

Spraakverwarring

Volgens het verhaal over de Babylonische spraakverwarring bestond er ooit één oertaal, waaruit God met opzet de verschillende talen liet ontstaan om de mensen te verdelen. Het omgekeerde van een spraakverwarring vond plaats bij het eerste pinksterfeest, toen iedereen in zijn eigen taal hoorde wat de apostelen te zeggen hadden. Ik kan mij voorstellen dat de mensen met Pinksteren weer even de oertaal van vóór Babel verstonden. Zou dit het geometrische vormenpatroon achter de woorden kunnen zijn? Konden de mensen vóór de spraakverwarring elkaar dan direct vanuit dit vormenpatroon verstaan, dus zonder tussenkomst van woorden?

Wij bevinden ons vandaag de dag ergens tussen Babylon en Pinksteren. De toegang tot geestelijke realiteiten is niet meer vanzelfsprekend, maar we zijn wel ernaar op zoek. De verwarring van Babylon ligt nog niet achter ons. Mensen die in alle oprechtheid hun geestelijke

ervaringen willen onderzoeken, worden maar al te vaak genadeloos bekritiseerd. Niet alleen door mensen die zulke ervaringen niet kennen of ontkennen, maar ook door andere onderzoekers van geestelijke ervaringen. Je neemt als onderzoeker nu eenmaal graag aan, dat de dingen zijn zoals jij ze ziet en beschrijft. Je wilt ze horen in jouw taal. Maar taal voldoet niet bij het beschrijven van een wereld die de onze niet is.

Mijn vader, die wiskundige was, legde mij vroeger het verschil uit tussen de tweede en derde dimensie.

"Stel je een land voor, dat Platland heet en waar alles zo plat is als je kunt tekenen op papier. Eén van die Platlanders komt naar ons, in de derde dimensie. Hoe? Platlandse mystiek misschien. Wat hij in de derde dimensie ziet, kan hij nauwelijks bevatten. Een bol! Een kubus! Terug in Platland vragen ze hem: 'Wat heb je gezien?' Maar hoe moet hij de bol of de kubus uitleggen aan mensen die alleen de cirkel en het vierkant kennen?" Ik heb lang gedacht dat dit een vertaalprobleem was, wel lastig, maar eigenlijk toch alleen een kwestie van de juiste woorden vinden. Tot ik zelf bij het tekenen de moeilijkheden van de Platlandse mysticus ondervond. Ik realiseerde me dat ik een voorwerp, een theepot bijvoorbeeld, alleen maar kon tekenen vanuit mijn eigen gezichtspunt. Anderen zouden, vanuit hun gezichtspunt, van diezelfde theepot andere tekeningen maken. Al zouden we allemaal iets van de essentie ervan kunnen overbrengen, de theepot als driedimensionaal voorwerp zou niemand ooit op papier kunnen zetten. Als je een geestelijke ervaring in gewone taal wilt beschrijven, sta je voor ongeveer dezelfde opgave. Eerst denk je dat het moeilijk is. Maar dat is het niet. Het is onmogelijk. ■

Bronvermelding illustraties

- Afbeelding 1 en 3:

Keith Critchlow, *Islamic Patterns, An Analytical and Cosmological Approach*, Thames & Hudson, London 1976

- Afbeelding 2:

Manfred van Doorn, *Leiderschap. Een reis in beeld*, Malpertuis, Spijkenisse 2005